

Nevizualni motivi kao poticaj u likovnim aktivnostima

Vidović, Martina

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:929543>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-12**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

MARTINA VIDOVIĆ

NEVIZUALNI MOTIVI KAO POTICAJ U LIKOVNIM AKTIVNOSTIMA

ZAVRŠNI RAD

Pula, 2023.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

MARTINA VIDOVIĆ

NEVIZUALNI MOTIVI KAO POTICAJ U LIKOVNIM AKTIVNOSTIMA

ZAVRŠNI RAD

JMBAG: 0267042152, izvanredni student

Studijski smjer: Sveučilišni preddiplomski studij Rani i predškolski odgoj i
obrazovanje

Predmet: Metodika likovne kulture

Znanstveno područje: Umjetničko područje

Znanstveno polje: Likovna umjetnost

Znanstvena grana: Likovna pedagogija

Mentor: doc. art. Breza Žižović

Sumentor: dr.sc. Urianni Merlin

Pula, rujan, 2023.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Martina Vidović, kandidat za prvostupnika Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli 25.09.2023.

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Martina Vidović dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Nevizualni motivi kao poticaj u likovnim aktivnostima koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli 25.09.2023.

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE.....	2
3. LIKOVNA UMJETNOST U ODGOJU I OBRAZOVANJU DJECE	3
3.1. Faze likovnog stvaralaštva kod djece	6
3.2. Znakovi i simboli dječjeg likovnog stvaralaštva.....	7
3.3. Likovne tehnike.....	8
3.4. Uloga odgojitelja u likovnim aktivnostima djece.....	9
4. LIKOVNI MOTIVI.....	9
4.1. Vizualni motivi.....	10
4.2. Nevizualni motivi.....	10
4.3. Likovni i kompozicijski elementi	11
5. POTICAJ I OMETANJE DJEČJIH LIKOVNIH AKTIVNOSTI	13
5.1. Ometanje dječjeg likovnog stvaralaštva.....	15
6. KORIŠTENJE NEVIZUALNIH MOTIVA U LIKOVNOJ UMJETNOSTI NA PRIMJERU PIETA MONDRIANA.....	17
7. ISTRAŽIVANJE.....	25
7.1. Cilj istraživanja.....	25
7.2. Uzorak	25
7.3. Instrument.....	26
7.4. Prikupljanje podataka i analiza	27
7.4. Rezultati i rasprava.....	27
8. ZAKLJUČAK	33
LITERATURA.....	34
SAŽETAK.....	36
ABSTRACT	37

POPIS SLIKA.....	40
POPIS GRAFIKONA	40
POPIS TABLICA	40

1. UVOD

U ovome je radu u fokusu likovno stvaralaštvo djece u predškolskome odgoju i obrazovanju, s posebnim naglaskom na nevizualne motive kao poticaje u likovnim aktivnostima koje se provode u vrtićima. Cilj je prikazati izbor nevizualnih motiva, koja je njihova svrha i na kraju, provedenim istraživanjem, prikazati koliko se nevizualni motivi koriste u likovnim aktivnostima u predškolskome odgoju i obrazovanju.

Prvi dio rada čine teorijska saznanja o likovnome stvaralaštvu u radu s djecom u ranome i predškolskome odgoju i obrazovanju. Pritom je riječ o fazama likovnoga stvaralaštva kod djece, likovnim motivima, tehnikama te ometanju i poticaju likovnoga stvaralaštva. Motivi mogu biti sve ono što dijete okružuje, ali mogu biti i vizualne i nevizualne prirode. Oni mogu prikazivati osjetilne doživljaje, osjećaje, opće procese, ali i riječi. Stoga se dijele na vizualne i nevizualne motive. Djeca sve to što ih okružuje percipiraju i razvijaju po prirodi svojega bića, što dovodi do toga da je likovni izraz djeteta urođena sposobnost izražavanja. Likovne sposobnosti djeteta razvijaju se ili slabe ovisno o okolini.

U drugome dijelu rada nalazi se istraživanje provedeno u vrtićima u Republici Hrvatskoj, a odnosi se na uporabu nevizualnih motiva kao poticaja u likovnim aktivnostima. Istraživanje je provedeno među 100 odgojitelja u sustavu ranoga i predškolskoga obrazovanja u Republici Hrvatskoj.

2. PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Zakonom o predškolskome odgoju i obrazovanju (NN 10/1997, 107/2007, 94/2013, 98/2019, 57/2022) rani i predškolski odgoj u Republici Hrvatskoj obuhvaća odgoj, obrazovanje i skrb o djeci predškolske dobi. Ostvaruje se za djecu od šest mjeseci života do polaska u školu (Nacionalni kurikulum, 2015).

Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje navodi da „svaki vrtić predstavlja tkanje višestruko isprepletenih težnji i akcija svih koji u njemu svakog dana djeluju i sudjeluju; njihovih interakcija s prostorom i drugim osobama, njihove komunikacije i odnosa, načina organizacije vremena i aktivnosti i slično“ (Nacionalni kurikulum, 2015: 1). U tom kontekstu, dijete svaki dan u interakciji s prostorom i drugima komunicira, ali i stvara. Dijete već od 8. mjeseca života stvara tako što modelira kruh ili se igra hranom, gradi i slaže kockice. „Sasvim nesvjesno, ono zadovoljava svoju potrebu za stvaralaštvom i to u dobi kad bi mnogi pomislili da je to nemoguće“ (Balić Šimrak, 2011: 3). Kurikulum kao obrazovnu dobrobit predškolskoga odgoja i obrazovanja stoga i navodi „uspješno funkcioniranje i razvijanje osobnih potencijala“ koji se manifestiraju kao kreativnost, stvaralački potencijal, radoznalost, inicijativnost, ukratko, razvoj i spoznajnih i umjetničkih i motoričkih potencijala (2015: 11).

Sve to za cilj ima ključne kompetencije, a osma kompetencija – kulturna svijest i izražavanje – odnosi se na poticanje „stvaralačkog izražavanja ideja, iskustva i emocija djeteta u nizu umjetničkih područja koja uključuju glazbu, ples, kazališnu, književnu i vizualnu umjetnost“ (Nacionalni kurikulum, 2015: 14). U prilog ovoj kompetenciji, kroz predškolski odgoj i obrazovanje kod djece se razvijaju i potiču i umjetnička stvaranja, a jedno od njih je i likovna umjetnost.

Prijedlog koncepcije razvoja predškolskoga odgoja i Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece nastali su 1991. godine. Za humanističko-razvojnu koncepciju izvanobiteljskoga odgoja i obrazovanja predškolske djece važno je da dijete u dječjem vrtiću ima mogućnosti za uspješno uspostavljanje i proširivanje emocionalnih i socijalnih veza te kvalitetnih odnosa s odraslima i djecom. U takvoj interakciji dijete može razvijati različite vrste djelatnosti, kao što su umjetničko promatranje, slušanje, interpretacije umjetničkih tvorevina za djecu itd. Za izgrađivanje slike o djetetu u skladu s humanističkom razvojnom koncepcijom treba poticati kod

djeteta stvaralačke osobine u kojima dijete izražava svoje potrebe, osobnost, osjećaje, misli, maštu i slično (Nacionalni kurikulum, 2015).

3. LIKOVNA UMJETNOST U ODGOJU I OBRAZOVANJU DJECE

Prema Belamarić (1987), likovni jezik djece daje uvid u njihovu svijest, zbog čega je važno upoznati i razumjeti njihov izričaj. Kod djece se likovni jezik javlja u puno varijanti, a sve su utemeljene na zakonitostima koje se tiču razvoja djece. Prije svega, likovni jezik ili izraz urođen je, poput komuniciranja. Tako djeca zapravo likovno izražavanje ne uče, već se ono razvija iz prirodnih potencijala, a odraz je interakcije unutrašnjosti i vanjskoga svijeta.

Kod djece se likovno izražavanje odvija usporedno s razvojnim fazama, a svaka nova faza nastavlja se na prethodnu. Početak likovnog izražavanja ili likovnog jezika djeteta može se primijetiti između druge i treće godine života (Belamarić, 1987).

Talijanski pjesnik i filozof, Corrado Ricci, u 19. je stoljeću prvi rekao da je dječji crtež zaseban fenomen. Proučavao je ulične grafite i na njima uočio iskrenost i originalnost dječjeg likovnog izražavanja. Godine 1887. Ricci objavljuje knjigu „Dječja umjetnost“, što je bila prva knjiga posvećena dječjoj umjetnosti. Nakon njega, G. H. Luquet piše djelo „Dječje crtanje“, u kojemu navodi faze dječjeg likovnog razvoja, a bavi se povezivanjem dječjeg, primitivnog i prehistorijskoga stvaralaštva. Metodički pristup likovnoj umjetnosti započeo je Franko Cizek, koji je u Beču metodom omogućavanja poticajne stvaralačke okoline i atmosfere ohrabrivao djecu da rade prema vlastitoj mašti (Balić Šimrak, 2011).

Zasigurno najpoznatiji razvojni psiholog, Jean Piaget, smatrao je da dijete mora samostalno i aktivno istraživati svijet oko sebe i tako sebe izgrađivati (Balić Šimrak, 2011). Usporedno s Piagetom razvija se i proučavanje dječjeg crteža, kao načina na koji dijete izražava emocije i mišljenje. Tijekom 20. stoljeća razni su psiholozi razvijali testove za primjenu dječjih crteža kao mjere inteligencije. Tek su 50-ih i 60-ih godina prošloga stoljeća počeli razdvajati pojmove *inteligencija* i *kreativnost* i shvaćati da se razlikuju kao konstrukti (Balić Šimrak, 2011).

Shvaćanje umjetnosti može se promatrati kroz znanstvene pristupe i ciljeve te kroz umjetničke ciljeve, zbog čega i u metodici likovne umjetnosti postoji razlika između likovnog jezika i likovnog stvaralaštva. „Stvaralaštvo je spontani put u kojem na

početku ne znamo kuda ćemo dospjeti; u tom procesu nije primarno stići na zadani cilj jer rezultat uvelike ovisi o spontanosti i neočekivanoj promjeni zadanog pravca“ (Balić Šimrak, Šverko i Županić BeniĆ, 2010: 56). Pritom umjetničko, tj. likovno djelo predstavlja poznavanje likovnog izraza, a to je proces koji je spontan i neočekivan. Umjetničko je djelo kombinacija iskustava i vještina te osobnosti djece, a zorno je to prikazano na Slici 1.

Slika 1. Umjetničko djelo kao kombinacija znanja, vještina, iskustava i osobnosti (Balić Šimrak et al., 2010)

Budući da je svako djelo jedinstveno i odražava nečiju osobnost i prikazani splet čimbenika na Slici 1, može se postaviti pitanje kako vrednovati dječji likovni rad. To je usko vezano i za motivaciju djeteta jer loša povratna informacija može obeshrabriti dijete u daljnjem kreativnom izražavanju. Dakle, likovne sposobnosti razvijaju se ili slabe onoliko koliko je djetetu dano ili uskraćeno izraziti svoju individualnost (Belamarić, 1987). Stoga se može reći da u likovnim aktivnostima djece „nema mjesta pravilima, zakonitostima i kritici jer su oni momentalni zagušivači kreativnosti, slobode, samopouzdanja i radoznalosti“ (Balić Šimrak, 2011: 6). Dječja individualnost potiče se likovnim aktivnostima u kojima dijete samo bira likovnu tehniku i temu. S druge strane,

postoje i aktivnosti koje planiraju odgojitelji, a s ciljem i zadatkom u odnosu na plan i program skupine (Balić Šimrak, 2011).

Važno je naglasiti da je kurikulum likovne kulture ranoga odgoja i obrazovanja holistički usmjeren, kako učenju tako i poučavanju (Balić Šimrak et al., 2010). Osim toga, holistički pristup može se promatrati i kao objedinjenje emocionalne i materijalne dimenzije. Tako, prema Huzjak (2011: 87), „umjetnost je poseban oblik spoznaje koji nastaje intuicijom (...), dakle, intuicija je spoznaja pomoću mašte, a ne pomoću intelekta...“. Stoga se za umjetnost vežu i emocije, bilo ugodne bilo neugodne, ali važno je napomenuti da svrha umjetnosti niti nije uvijek izazvati ugodne emocije, već prenijeti poruku.

Zbog višeznačnosti umjetnosti, ona se tako u odgojno-obrazovnom području može promatrati kroz estetski, spoznajni, komunikacijski, ideološki, terapijski i afektivni aspekt. Djeca kroz umjetnost mogu promišljati o sebi, svijetu, drugima, a shvaćanje i razumijevanje čovjeka nameću se kao glavni cilj umjetničkih područja u odgoju i obrazovanju (Brajčić i Kuščević, 2016).

Prema Balić Šimrak (2011), postoji nekoliko aspekata rada u vezi s likovnosti kod djece u ranoj i predškolskoj dobi. Djeci je važno omogućiti pristup raznim materijalima i likovnim tehnikama te omogućiti i vještine vezane za likovne materijale i tehnike. Uz to je potrebno osigurati vrijeme i prostor za likovno stvaralaštvo. Djecu se s likovnom umjetnosti treba upoznati i putem slikovnica, posjeta galerijama, muzejima i prikazivanjem likovnih reprodukcija. Važno je da su odrasli, uključeni u taj likovni proces, spremni vidjeti i naglasiti važnost dječjega uratka te da i sami imaju iskustvo likovnoga stvaranja.

S obzirom na sve navedeno, odgojni i obrazovni ciljevi likovne umjetnosti i umjetničkih djela mogu se sumirati na sljedeći način:

- odgojni ciljevi: razvijanje stajališta, estetski ciljevi, socijalno-moralni ciljevi, emocionalni ciljevi
- obrazovni ciljevi: usvajanje o likovnim pojmovima, tehnikama, postupcima, usvajanje sposobnosti divergentnog mišljenja i psihomotoričkih sposobnosti (Huzjak, 2011)

3.1. Faze likovnog stvaralaštva kod djece

Za razvoj djetetova likovnog izražavanja vežu se i sazrijevanje i učenje, kao što su razvoj psihomotorike ruke, šake, ovladavanje instrumentom rada, spoznavanje okoline, razvoj potreba i sposobnosti prikazivanja okoline (Grgurić i Jakubin, 1996).

Za razumijevanje likovnog jezika kod djece važno je poznavati faze u njihovom likovnom stvaralaštvu. Viktor Lowenfeld, nastavnik likovne umjetnosti, 1947. godine objavio je knjigu „Creative and Mental Growth“, u kojoj je iznio karakteristike svake faze dječjega stvaralaštva i razvoja (Lowenfeld, 1957).

Lowenfeld navodi 6 faza dječjega likovnog stvaralaštva:

1. faza šaranja (*scribbling*), 2. – 4. godine
2. preshematska faza ili osnovni oblici, 4. – 7. godine
3. shematska faza i ljudski oblici, 7. – 9. godine
4. rana realistična faza, 9. – 11. godine
5. pseudonaturalistička faza, 11. – 13. godine
6. adolescencija, od 13. godine do kraja puberteta

Osim Lowenfeldovog modela, postoji i Linquetov model, po kojemu su navedene tri osnovne faze dječjega likovnog izražavanja:

1. faza šaranja ili faza primarnih simbola
2. faza intelektualnog realizma
3. faza vizualnog realizma (Grgurić i Jakubin, 1996).

Kod Belamarić (1986), prva faza dječjega likovnog izražavanja objašnjava se kao prikazivanje kretanja. Naime, prvi likovni znakovi dječje likovne igre zapravo su različite linije. Za djecu je kretanje oblik života i življenje, a usko je povezano s prirodom. Povezana s kretanjem je i funkcija oblika. Djeca kroz oblik gledaju ono što pokreće taj oblik, odnosno gledaju funkciju oblika i pojave. Time djeca spontano stječu apstraktnu razinu pojava. Prva faza, koja se naziva i faza šaranja prema različitim autorima, prema Belamarić se označava kao odraz slobodnoga kretanja linija. Budući da se u kretanjima i strukturama linija ne vide konkretni oblici, ta dječja aktivnost nazvana je „šaranje“. Međutim, postoji smisleno i mehaničko šaranje. Mehaničkim šaranjem djeca pokazuju da nisu zainteresirana ili da se osjećaju nesigurno.

Budući da je faza šaranja ili faza primarnih simbola uglavnom povezana s razvojem motorike, mogu se razlikovati udarno, titrajno i kružno risanje. Tako je sa znanstvenoga stajališta faza primarnih simbola rezultat postepenog razvoja senzomotoričkih sposobnosti i potrebe za kretanjem, kao što navodi i Belamarić (Belamarić, 1987; Grgurić i Jakubin, 1996).

U fazi intelektualnoga realizma kod djeteta već dolazi do izraženoga procesa socijalizacije, te se javlja i želja da bude prihvaćeno u grupi. Tada se pojavljuje i apstraktno mišljenje, verbalnost je izraženija, a time je i sposobnost likovnoga izražavanja veća. Međutim, u ovoj fazi dijete i dalje ne može razlikovati intelektualno i emocionalno doživljavanje svijeta. Emocije su pak u ovoj fazi izraženije i bogatije, raznovrsnije. Likovni i kompozicijski elementi koji se pritom spontano usvajaju potiču nevizualne komponente i tako čine razvoj likovnosti. Dijete u ranoj fazi intelektualnoga realizma u obzir uzima emotivnu proporciju, što znači da će predmete i likove koji su za njega važniji crtati većima, a manje važne manjima, bez obzira na njihovu stvarnu veličinu. Stoga, djeci je u ovoj fazi izražavanja likovno stvaralaštvo emocionalno pražnjenje i služi za iskaz unutarnjih zbivanja (Grgurić i Jakubin, 1996).

Fazu vizualnoga realizma prati razvoj vizualnoga opažanja svijeta, a pored vizualnoga, svijest djeteta prati i opažanje dodirrom. Ovu fazu karakterizira realističnije izražavanje objekata, uz više detalja, skladnijih proporcija. Krajem ovoga razdoblja, koje se poklapa s pubertetom, dijete u likovnome izražavanju postaje „odraslo“ i u određenoj mjeri nestaje spontani dječji izraz (Grgurić i Jakubin, 1996).

U navedenim fazama djeca reagiraju emocijama, one utječu na njihovo likovno stvaralaštvo, odnosno djeca likovnim jezikom govore i o pojavama i aspektima stvarnosti koji nisu uvijek vizualni (Belamarić, 1987). Promatrani tako, nevizualni sadržaji i motivi koji su dio likovnoga izraza, jesu kao igra likovnoga jezika. Uz to, likovni izraz ili jezik kojim djeca daju značenje svojim djelima, ona razvijaju spontano, onako kako je navedeno prema razvojnim fazama likovnoga stvaralaštva. Likovni jezik tako je urođena sposobnost izražavanja koja nastaje interakcijom unutrašnjega i vanjskoga svijeta djeteta (Belamarić, 1987).

3.2. Znakovi i simboli dječjeg likovnog stvaralaštva

Likovni izraz djece temelji se na likovnim simbolima i znakovima. Likovni simboli javljaju se prirodno i dio su djetetove svijesti. Prvi znakovi koje djeca koriste jesu linije.

Njih prepoznavamo u fazi šaranja, kada dijete tek počinje otkrivati likovno stvaralaštvo. Crtanje linija i šara za djecu znači izraz i čin. Dijete pritom slijedi svoju unutrašnju sliku događaja, objekta. Sadržaj likovnoga uratka najmlađe djece jest kretanje, što se i odražava linijama. Nakon što dijete usmjeri svoju pažnju na liniju, ona dobiva i funkciju, dobiva i oblik te podsjeća na nešto (Belamarić, 1987).

Dijete likovnim stvaranjem poseže i za likovnim simbolima kojima šalje emociju. Čak i kad su djeca starija, koja poznaju pisanu riječ, ona biraju sažeti znak. Tako primjerice dijete koje crta srce izražava ljubav, ono koje crta kuću predstavlja dom, sunce ugodu i toplinu itd. (Balić Šimrak et al., 2011).

“Čovjek sa svojom sklonošću prema stvaranju simbola nesvjesno pretvara objekte ili oblike u simbole (čime im pridaju veliku psihološku važnost) i zatim ih izražava u svojoj religiji i likovnoj umjetnosti” (Balić Šimrak et al., 2011, prema: Jaffe, 1964).

3.3. Likovne tehnike

Djeca se izražavaju na različite načine, a ovisno o tome radi li se o aktivnostima koje su samoinicijativne ili su rezultat usmjerenoga djelovanja odgojitelja, tako djeca rade s različitim likovnim tehnikama i materijalima. Tehnike se prema sredstvima dijele na sljedeće:

- crtačke
- slikarske
- kiparske
- grafičke
- arhitektonske
- primijenjena umjetnost
- dizajn
- novi mediji (Balić Šimrak, 2011).

Od navedenih tehnika svaka je adekvatna za primjenu u predškolskome odgoju i obrazovanju, no i dalje su pojedine tehnike zastupljenije nego u osnovnoj školi, kao što su prve tri skupine. Preostale skupine odnose se na složenija znanja i vještine, koje djeca stječu na višem razvojnem stupnju.

3.4. Uloga odgojitelja u likovnim aktivnostima djece

Odgojitelji u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju imaju primarnu ulogu u pripremanju i osiguravanju poticajne okoline za dječje likovne aktivnosti. Pritom je važno osigurati rad s više materijala, kako bi se djeci omogućilo integralno iskustvo i percipiranje svijeta. Planiranje likovnih aktivnosti treba biti usmjereno na stimulaciju dječje percepcije, njihove znatiželje i razvijanje senzorne percepcije (Novaković, 2015).

Odgojitelji, promatrajući djecu u njihovim aktivnostima i otkrivajući njihove mogućnosti i zanimanja, mogu kvalitetno kreirati nove aktivnosti. Pritom aktivnosti ne bi trebale biti oblikovane na način uputa, nego postavljene kao izazovi koji će poticati djecu u daljnjem istraživanju. Naime, zadavanje određenih oblika i davanje uputa kako bi nešto trebalo obojiti, nacrtati ili oblikovati može se doimati poput dovršavanja tuđih ideja, a to je sputavanje dječje kreativnosti i njihovoga kreativnog razvoja i individualnosti (Novaković, 2015).

Uloga odgojitelja važna je i pri upoznavanju djece s različitim likovnim tehnikama i umjetničkim područjima, kako bi dijete shvatilo izražajne mogućnosti pojedine tehnike. Istovremeno, uporaba različitih pristupa likovnim materijalima i tehnikama u skladu je i s holističkim učenjem u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju (Novaković, 2015). Uz sve navedeno, odgojitelji u likovnim aktivnostima djece imaju ulogu i praćenja dječjega rada, poticanja da dijete razvija svoje prednosti i tako stječe samopouzdanje na putu do izgradnje sebe kao čovjeka.

4. LIKOVNI MOTIVI

Likovno djelo može se analizirati i interpretirati s obzirom na sadržaj. Pritom se govori o likovnoj, jezičnoj, tematskoj analizi, a može se analizirati i s obzirom na tehniku i stil.

Dječji radovi mogu imati sve navedene elemente analize, a na djetetu je kako će percipirati ono što je stvorilo. Osim oku vidljivih predstavki, dijete na djelu može prepoznati i misli, osjećaje i slično. Važno je kod djeteta potaknuti promatranje umjetničkih djela i tako potaknuti znatiželju. Kada djeca raščlanjuju likovno djelo važno je paziti na primjerenost sadržaja i metode, koji su usklađeni s djetetovim razvojem i mogućnostima (Petrač, 2015).

Prema Peiću (1968: 183), „motiv je ono što slika i kip predstavljaju“. Također, autor navodi da motiv može biti sve što se vidi okom ili zamisli maštom. Tako motivi mogu biti portret, autoportret, mrtva priroda, akt, interijer, glava, karikatura, pejzaž i drugi. U likovnoj umjetnosti postoje vizualni i nevizualni motivi te likovni i kompozicijski elementi kao motiv i poticaj (Grgurić i Jakubin, 1996).

4.1. Vizualni motivi

Tradicionalno je cilj likovnoga izražavanja bio da dijete opažanjem dolazi do shvaćanja o obliku, pri čemu se kao poticaj koristi usmjereno opažanje. Kao rezultat toga, postoje određeni vizualni motivi koji se koriste u poticanju likovnoga stvaralaštva djece u ranome i predškolskome odgoju. Prema Grgurić i Jakubinu (1996), vizualni motivi mogu biti:

- motivi iz djetetove okoline (prirodni i načinjeni oblici, prostor, pojave u prirodi, ljudi, životinje)
- motivi iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta (motivi iz književnih djela)
- motivi iz hrvatske povijesti i kulturne i narodne baštine (povijesni događaji, povijesni spomenici)
- motivi iz narodnih običaja i događaja (blagdanski motivi, motivi iz društvenih i vjerskih događanja)

4.2. Nevizualni motivi

„Djeca često likovnim jezikom govore o pojavama i aspektima stvarnosti koji nisu vidljivi, nisu vizualnog karaktera“ (Belamarić, 1987: 235). Nevizualni motivi u likovnome stvaralaštvu upravo su ti nevizualni aspekti ljudske stvarnosti, neopipljivi, a istovremeno likovno dohvatljivi. Prema tome, nevizualni motivi potiču ljudska bića na kreaciju, maštanje i izražavanje emocija. Kao likovni odgovor na nevizualni poticaj nastaje simbolička ilustracija (Bilić, Balić Šimrak i Kiseljak, 2012).

„Umjetnost shvaćamo doživljavajući je, ne samo proučavajući. Kod umjetnosti nije djelatan samo razum, nego i volja, imaginacija i osjećaji“ (Petrač, 2015: 39). Tako za djecu jedan od osjetilnih doživljaja predstavlja percipiranje boja. Pritom je poznata podjela na tople i hladne boje. Nakon što se djecu potakne da bojama izraze osjetilne

doživljuje, sljedeći je korak bojama izraziti emocije. Dijete sebe i svoju unutrašnjost vidi kao kompoziciju boja i oblika (Belamarić, 1987).

Poticaaj za likovno izražavanje osjećaja kod djece vezano je za koncept razvoja emocionalne inteligencije i emocionalnoga učenja, pa se poticanje djece na likovni izričaj emocija može smatrati i razvojem emocionalne pismenosti (Bilić et al., 2012).

Kao najčešći nevizualni motivi koriste se stoga emocije, iako one nisu jedini takvi motivi. Među nevizualnim motivima mogu se navesti:

- emocije (sreća, tuga, bol, vjera, mir)
- osjeti (toplo, hladno, slatko, oštro)
- glazba i drugi auditivni poticaji (labuđi pjev, tiho, glasno, grmljavina)
- ostali nevizualni poticaji (tajna, san, doživljaj Boga, istina, laž) (Grgurić i Jakubin, 1996).

Od pete godine života djeca počinju shvaćati umjetnost. Pritom reagiraju intuitivno i ugađaju osjetilima s dominacijom boje (Brajčić i Kušćević, 2016). U skladu s time je i dječja reakcija na nevizualne motive već od ranih razvojnih faza i ranih faza likovnoga stvaralaštva, a koje pripadaju razdoblju ranoga i predškolskoga odgoja. Djeca su u toj fazi znatiželjna i otvorena novim iskustvima. Isto je tako važna i percepcija umjetničkoga djela koje je dijete stvorilo te emocije koje ono povezuje sa stvorenim: „Emocionalna reakcija u percepciji djela je bitna jer vodi do vizualnog iskustva i razmišljanja, i kao takva nastaje pri kontaktu s umjetničkim djelom“ (Brajčić i Kušćević, 2016: 30).

4.3. Likovni i kompozicijski elementi

Prema Grgurić i Jakubinu (1996), likovni i kompozicijski elementi su:

- crta
- boja
- ploha
- površina
- volumen i prostor

Svaki od ovih elemenata može se definirati i kao „psihički likovni element“ (Peić, 1968) jer se ovim likovnim i kompozicijskim elementima likovnome djelu daje smisao.

„Što nazivamo gledanjem, zapravo je doživljaj svijeta oko nas sistematiziran elementima crte, boje i oblika koji žive u nama. Kad tih elemenata crte, boje i oblika u nama ne bi bilo, naše gledanje ne bi bilo jedan sistem, naš vizuelni odnos prema svijetu uopće ne bi postojao. Gledati dakle znači: u psihi koordinirati u likovnu predodžbu impuls koji nam priroda s pomoću crte, boje i oblika šalje u osjet našeg vizuelnog organa“ (Peić, 1968: 109).

Kada je u pitanju crta kao likovni i kompozicijski element, može se raditi o obrisnoj, teksturnoj, strukturnoj crti. Crte mogu imati i kontrast (tanke-debele, guste-rijetke itd.). Uporabom boje također se može prikazati kontrast, kao što je toplo-hladno, svijetlo-tamno i slično. Uz to, boja kao element pokazuje i sljedeća obilježja: ples boja, osnovne i izvedene boje, tonovi boja, harmonija itd.

Ploha je element koji pripada domeni kompozicije, stoga njezina obilježja mogu biti:

- kompozicija geometrijskih likova
- kompozicija slobodnih likova
- kontrast malih i velikih ploha
- ritam ploha itd. (Grgurić i Jakubin, 1996)

Različitim površinama, kao likovnim i kompozicijskim elementima, može se prikazati kontrast površina (glatko-hrapavo, tvrdo-meko) i kontrast površina s obzirom na podrijetlo (drvo, krzno, kamen).

Primjer priče vezane za likovne i kompozicijske elemente kao motiv i poticaj donose Grgurić i Jakubin (1996: 193):

Tanka crta pozove svoje prijateljice, debelu crtu i točkicu, da se zajedno poigraju. „Krenimo na izlet“, predloži tanka crta. „Idemo“, razveseliše se točkica i debela crta...

Ulomak priče prikazuje kako likovni i kompozicijski elementi također mogu biti snažan odgojno-obrazovni motiv i poticaj likovnom stvaralaštvu kod djeteta.

5. POTICAJ I OMETANJE DJEČJIH LIKOVNIH AKTIVNOSTI

U fazi primarnih simbola ili fazi šaranja, dijete će se često zbog nerazumijevanja njegova načina izražavanja osjećati ometano, a time će nehotice odrasli zaustaviti razvoj likovne sposobnosti, odnosno razvoj predočavanja i pamćenja oblika i situacija. U trenutku kada dijete ne dobije potvrdu za svoj način izražavanja, mehanički će kružiti, odnosno šarati, ali bez smisla. Mehaničkim šaranjem djeca govore da im nešto nije zanimljivo, da im je dosadno ili su nesigurna (Belamarić, 1987). Stoga je jako važno da odgojitelji poznaju pri likovnim poticajima što to ometa, a što potiče dječji likovni izraz. Poznajući tu dimenziju, odgojitelj je u mogućnosti koristiti i vizualne i nevizualne motive u radu s djecom.

Kao što je Jean Piaget rekao da djeci treba pustiti slobodu i istraživanje da budu što jesu i što žele biti, tako i prema Belamarić stoji:

„Djeca će se stvaralački izražavati i stvaralački će oblikovati uvijek kada im je dana sloboda da budu ono što jesu, da vise na svoj način, da poimaju i misle svojom logikom, drugim riječima da imaju pravo na svoje individualno izražavanje i stvaranje u punom smislu riječi.“ (Belamarić, 1987: 256)

Stvaranju je pokretač unutrašnji poriv, radoznalost i interes – koliko su oni očuvani, to je osnovni uvjet za stvaralaštvo kod djece. Likovni sadržaji osnažuju opažanje, predočavanje i razumijevanje kod djece, a kako bi se pobudilo likovno stvaranje i uopće interes za takvim izražavanjem, postoji nekoliko načina. Prema Belamarić (1987), likovne aktivnosti potiču se:

1. usmjeravanjem opažanja
2. aktiviranjem sjećanja
3. maštanjem, ilustracijama
4. zamišljanjem
5. igrama s likovnim materijalima
6. potvrđivanjem

Općenito govoreći, dječja pažnja opisuje se kao spontana i nenamjerna, a razvojem se formira i voljna pažnja. Međutim, voljna pažnja ovisi o intenzitetu ili privlačnosti nekog predmeta, pa tako voljnu pažnju kod djece potiču i motivi koji nisu u vezi s predmetom. Trajanje i opseg dječje pažnje u predškolskoj dobi povezani su s

razvojem namjerne i usmjerene pažnje i s razvojem djetetove interakcije s okolinom i njegovim iskustvom (Selimović i Karić, 2011).

Kako bi se razvijala djetetova usmjerena pažnja, treba ga poticati na opažanje oblika i pojava, a djecu posebno zanimanju životne funkcije i svojstvo oblika, dijelovi oblika, veličina, vizualna obilježja i slično. Kako bi se izbjeglo nametanje percepcije, djetetovu pažnju treba poticati u obliku pitanja, npr. *Što vidiš?* (Belamarić, 1987).

Kao što je važno usmjeravati dječju pažnju kako bi se razvila kao voljna, jednako tako važno je usmjeriti njihovu pažnju tijekom likovnoga stvaranja i to prema prepoznavanju, promatranju i interpretaciji emocija, kao i njihovu intenzitetu. Djeca tako kroz likovno stvaranje uočavaju da emocije nastaju u interakciji s okolinom, a to predstavlja temelj emocionalnoga učenja (Bilić et al., 2012).

Sljedeći način poticanja likovnoga stvaralaštva kod djece jest razgovor o nečemu što su djeca vidjela ili doživjela. Tako se aktivira sjećanje smišljenim i usmjerenim pitanjima, a slika se pojavljuje u njihovoj svijesti, nakon čega dolazi do likovnoga izraza. Maštanje i ilustracije način su poticanja likovnoga izražavanja, kojima se na osnovi poznatih događaja i pojava stvaraju nove varijante. Ovo je dobar način oblikovanja zamišljenoga u viđeno, a bez toga da je dijete ikad i vidjelo ono što stvara. Primjerice, kada dijete čuje bajku ili priču pa slika onako kako je zamislilo. Kao druga razina ovog načina slijedi zamišljanje. Radi se o vrlo važnoj komponenti poticanja likovnih aktivnosti kod nevizualnih motiva. Djeca pritom pojavu, pojam, osjećaj, glazbu i ostalo prikazuju i daju im likovno tumačenje i značenje, što je zapravo najbolji način za poticaj dječje maštovitosti (Belamarić, 1987).

Kao poticaj dječjim likovnim aktivnostima važno je djeci pružiti igre s raznim likovnim materijalima i sredstvima, što im donosi osjećaj slobode i potiče na različite mogućnosti izražavanja. Važan je poticaj djeci i potvrđivanje vrijednosti njihova rada, što ih uvjerava da su sposobni i tako pokreću ideje, vizije i svoje sposobnosti prema naprijed. Pritom je važno zadržati nenametljiv stav i interes za djetetovo tumačenje rada (Belamarić, 1987).

Nadalje, likovne aktivnosti djeci mogu biti poticaj jer se tako oslobađaju psihičkih i emocionalnih poteškoća – u umjetničke radove unose ono što ih privlači ili uznemiruje. Tako likovni izraz pomaže otpustiti emocije i ublažiti nelagodu (Bilić et al., 2012).

5.1. Ometanje dječjeg likovnog stvaralaštva

Kao što je za dječju motivaciju za likovnim stvaranjem važno znati kako usmjeriti aktivnosti i pitanja te kojim načinima pridobiti djetetovu pažnju, jednako tako je važno i znati koji su česti načini ometanja dječjega likovnog stvaralaštva. Prema Belamarić (1987), ometanje dječje kreativnosti odnosi se na izravno miješanje u likovni rad te na odgojne postupke i stavove. Primjeri su ometanja dječjega likovnog stvaralaštva:

- crtanje djeci
- ispravljanje dječjih oblika
- slikovnice za bojenje/bojanke
- izlaganje dječjih radova
- širenje shematskih oblika
- vrednovanje i procjenjivanje
- komentiranje i prigovarivanje
- inzistiranje na urednosti i preciznosti

U sklopu diplomskoga rada autorica je 2018. godine provela istraživanje na uzorku od 53 učenika osnovne škole. Cilj istraživanja bio je analizirati kako uplitanje odraslih može utjecati na likovno stvaranje kod djece te preuzimaju li djeca šablone jedni od drugih. Istraživanje je pokazalo da su među djecom raširene šablone te da uplitanje odraslih u njihovo stvaranje može utjecati i na kreativnost (Klarić-Martinović, 2018). Ovim istraživanjem pokazalo se da crtanje djeci ili ispravljanje dječjih oblika kao način intervencije u dječje radove može negativno utjecati na razvoj likovnih sposobnosti i kreativnosti. Djeca oponašaju oblike zbog autoriteta odraslih, dok ispravljanje oblika narušava dječju perspektivu. Sličan su način i bojanke u kojima su već nacrtani oblici. Oni se urezuju u dječje pamćenje zbog svoje jednostavnosti i zatim se vraćaju kad im je potreban taj oblik. Tako se isključuju daljnja dječja opažanja (Belamarić, 1987).

Izlaganje dječjih radova na javnim mjestima jednako čini kao i davanje šablona jer time usvajaju određeni oblik, a tako se među djecom šire i shematski oblici.

Među odgojnim stavovima i postupcima koji ometaju dječje likovno stvaranje jesu ocjena i procjena radova te uspoređivanje s drugim radovima. To se uočava u grupama djece gdje je netko stalno pozitivno, a netko negativno ocijenjen. Nadalje, komentiranje

ili prigovaranje također mogu utjecati na djetetovu nesigurnost i ometati njegov daljnji likovni rad. Kao što nije dobro ni pretjerano negativno komentirati, nije dobro ni naglašavati i pretjerano hvaliti djecu jer im tako cilj postaje pohvala, a ne uživanje u likovnome izrazu. Kao posljednji način ometanja dječjega likovnog stvaranja Belamarić (1987) navodi inzistiranje na urednosti i preciznosti dječjega rada, čime se postiže suprotan učinak jer se dijete koči i blokira svoje ideje pazeći isključivo na urednost (Belamarić, 1987).

Izravnim se miješanjem u likovni rad djeteta ometa dječja kreativnost, a jednako tako ometa se i dječje shvaćanje i prikazivanje nevizualnih motiva. Nuđenjem određenih šablona, crtanjem, čak i prikazivanjem tuđih interpretacija pojedinih nevizualnih motiva, može doći do neželjenoga blokiranja kreativnosti, izražavanja i individualnosti djeteta. Stoga je pri korištenju vizualnih, tako i nevizualnih motiva kao poticaja u likovnim aktivnostima djece predškolske dobi vrlo važno znati koje su dopuštene granice, što s jedne strane znači ponuditi primjer i poticaj, a s druge strane pogurati dijete u učenje shematskoga oblika i sustavno blokiranje kreativnosti. Primjer poticaja za nevizualne motive u likovnoj aktivnosti djeteta pružaju umjetnička djela mnogih poznatih umjetnika, poput nizozemskoga slikara Pieta Mondriana, ipak odgojitelji moraju biti oprezni da nuđenjem likovnih prikaza vizualnih i nevizualnih motiva ne utječu na usmjeravanje dječje mašte i izražavanja.

6. KORIŠTENJE NEVIZUALNIH MOTIVA U LIKOVNOJ UMJETNOSTI NA PRIMJERU PIETA MONDRIANA

Nevizualni motivi koji se koriste u likovnoj umjetnosti predstavljaju „psihičke likovne elemente“ (Peić, 1968). Naime, psihički likovni elementi rezultat su djelatnosti ljudskoga duha. Pomoću tih psihičkih elemenata slika se, ili kakvo drugo umjetničko djelo, dovršava, stvara. Fizički elementi služe da bi se psihički elementi mogli realizirati. Glavni su likovni elementi slikarstva boja i crta, a kiparstva i arhitekture oblik. Iako su to sve vizualni elementi svijesti, pomoću njih može se iskazati i nevizualno. Tako funkcionira i čovjekova percepcija likovnoga djela. Pomoću boje, crte, kompozicije i drugih elemenata umjetnik ili promatrač djela može doživjeti psihološku dimenziju djela, doživjeti emociju, zvuk, okus, čak i dodir ili bilo koji nevizualni motiv koji je prikazan umjetničkim djelom.

Počevši od impresionizma u slikarstvu krajem 19. stoljeća pa sve do danas, nevizualni motivi u slikarstvu sve su češći. Može se reći da je već i Monetova slika „Impresija, izlazak sunca“ zapravo bila prikaz nevizualnoga motiva. Želio je prikazati sjaj boja, prikazati lijepo unutar svjetlosti i slikarsku očaranost trenutkom. Time je prikazao svoju impresiju, nevizualni motiv koji je interpretirao u obliku zalaska sunca. Osim toga, otada je važno i to što se rađa umjetnička subjektivnost. Eduard Manet rekao je da slika onako kako on vidi, a ne onako kako drugi misle da vide (Ruhrberg et al., 2004). Od impresionista preko ekspresionista, futurista, fovista, slikara kubizma i ostalih umjetničkih pravaca i pokreta 20. stoljeća, nastalo je mnoštvo slika koje su na posredan ili neposredan način interpretirale nevizualne motive.

Budući da se nevizualno smješta u domenu apstraktnoga, donekle se može razumjeti i povezanost nevizualnih motiva i apstraktne umjetnosti, iako nije riječ o istoznačnicama. Ipak, „apstraktne su slike privid jer prikazuju stvarnost koju mi ne možemo niti vidjeti niti opisati, ali čije postojanje možemo intuitivno spoznati“ (Ruhrberg et al., 2004: 219). Stoga je apstrakcija domena u kojoj se najbolje, ali ne isključivo, može promatrati interpretacija nevizualnih motiva u slikarstvu 20. stoljeća.

Jedan od poznatijih umjetnika s početka 20. stoljeća, a koji pripada domeni apstraktne umjetnosti, jest nizozemski slikar Piet Mondrian. U svom umjetničkom djelovanju prošao je faze od slikanja portreta, mrtve prirode, pa do svoje poznate apstrakcije i stila prepoznatljivoga do danas. Među prvim likovnim fazama ističe se upravo pejzažno slikarstvo u maniri tradicionalnoga nizozemskog slikarstva. Slikao je

šumovite krajeve, osamljene prizore, a s vremenom su se ti motivi pretvorili u vjetrenjače, krave na paši i slično (Deicher, 2007). Mondrian je sve više čeznuo za umjetnošću koja je puna života i iskustva, a to je dovelo do novosti u njegovu izražaju nakon 1905. godine. U stilu njemačkih romantičara Mondrian je prepoznao i vlastitu podvojenost prema slikarstvu, sumnjajući da umjetnost može prikazati iskustvo. Shvatio je da je svaka slika samo referiranje na drugu sliku i tako je napustio slikanje koje ga je držalo u amsterdamskoj okolini. Krajem 1911. odselio se u Pariz kako bi učio od Pabla Picassa. Mondrian je Picassov osnovni element dviju crnih crta usvojio kao osnovnu građu. Tako od 1912. godine koristi crne linije koje leže kao mreža na površini slike, a pojedini su oblici uokvireni kao komadići vitraja. Te je godine otkrio motiv stabla, a isprepletene grane slične crnim linijama na površini slike (Deicher, 2007).

Slika 2. Mondrian, Pejzaž s drvećem, 1912. (Deicher, 2007)

Njegova slika iz 1911. nazvana „Sivo drvo“ pokazuje masu lišća i magloviti sivi zrak. Drvo ima linearnu strukturu, ali prikazuje atmosferu, miris i prozor voćnjaka.

Slika 3. Mondrian, Sivo drvo, 1911.

<https://images.app.goo.gl/u3B4crQg91x3e6Gt5>

„Jabuka u cvatu“ iz 1912. godine ima transparentnije slojeve boje, a slika „Drveće u cvatu“ apstraktnija je i jasnije određena. Prirodni oblici nalikuju linearnoj mreži koju je izradio umjetnik. Slike u sebi odražavaju doživljaj stvarnoga drveća u cvatu. Na ovim slikama oko traži motiv, ali vidi površinu pokrivenu oblicima koji su uglavnom ravnomjerno raspoređeni. Ovo su karakteristike kubizma, koji je pod utjecajem Picassa došao i do Mondriana (Deicher, 2007). Do 1912. godine i slika s drvećem, mogu se primijetiti naznake razvoja Mondrianove apstrakcije.

Slika 4. Mondrian, „Jabuka u cvatu“ (lijevo), „Drveće u cvatu“ (desno), obje nastale 1912. godine (Deicher, 2007)

Godine 1914. Mondrian se vratio u Nizozemsku, no već 1919. povratkom u Pariz stvara svoj osebujan stil koji karakteriziraju osnovne boje – crvena, žuta i plava. Te su boje odraz njegovih ranijih slikarskih iskustava, kada je slikao pejzaže, pa je promjenjiva siva i plava nijansa zapravo prizivanje boje oblačnoga neba. Uz to, počeo je reducirati sliku na njezine sastavne dijelove i time je od apstrakcije zapravo nastao stil. Za njega je od 1916. godine bio važan ritam i to je obilježilo njegovo slikarstvo. Tako je od 1921. godine na svojim slikama počeo vizualno slabiti crne rešetke i tako stvorio prividno kretanje (Deicher, 2007).

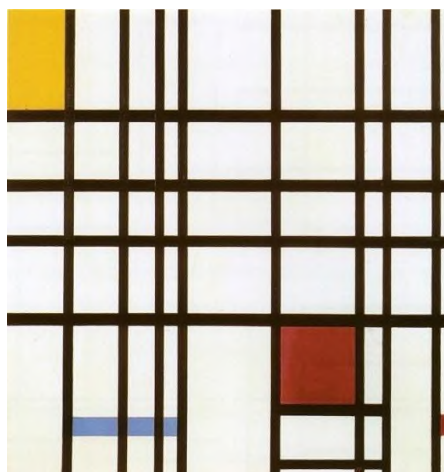
Tijekom 20-ih nastalo je više njegovih kompozicija s osnovnim bojama i crnim rešetkama. Zbog njegova pravila da sve linije moraju biti crne i da površine pravokutnika mogu biti jedino crvene, žute ili plave, nije bio shvaćen. No, on je smatrao da se tek razgraničavanjem između boje i crteža apstraktna umjetnost može potvrditi kao slikarstvo (Deicher, 2007). Ono što zapravo čini Mondrianovo slikarstvo prepoznatljivim njegov je uspjeh u tome da prikaže ono što su prije njega samo bojom pokušavali impresionisti u 19. stoljeću – njihove su slike prikazivale ljudske figure i prirodu. Smatrao je da njegova nefigurativna umjetnost nije bez cilja, pa je zato i raskinuo s tradicionalnim slikarstvom. Upravo je stapanjem linije i boje otvorio novu dimenziju u slikarstvu.

Slika 5. Mondrian, Kompozicija II s crvenom, plavom i žutom iz 1930. godine.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Piet_Mondriaan,_1930_-_Mondrian_Composition_II_in_Red,_Blue,_and_Yellow.jpg#/media/Datoteka:Piet_Mondriaan,_1930_-_Mondrian_Composition_II_in_Red,_Blue,_an

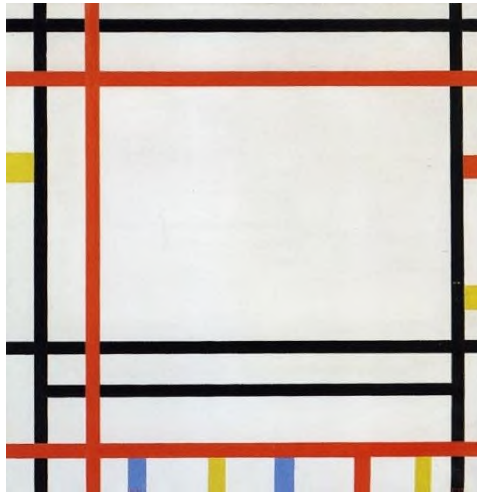
Godine 1933. Mondrian u svoja djela uvodi dvostruku crnu liniju, karakterističnu za sva djela do kraja njegova života. Ova dvostruka linija za njega je kompromis između rešetke i obične crne linije. Dupliranje linija sprječava ih da se istaknu kao jasno definirani likovi.

Slika 6. Mondrian, Kompozicija s crvenom, žutom i plavom, 1937 – 1942.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mondrian,_Compositie_met_rood,_geel_en_blauw_1937-42.jpg#/media/Datoteka:Mondrian,_Compositie_met_rood,_geel_en_blauw_1937-42.jpg

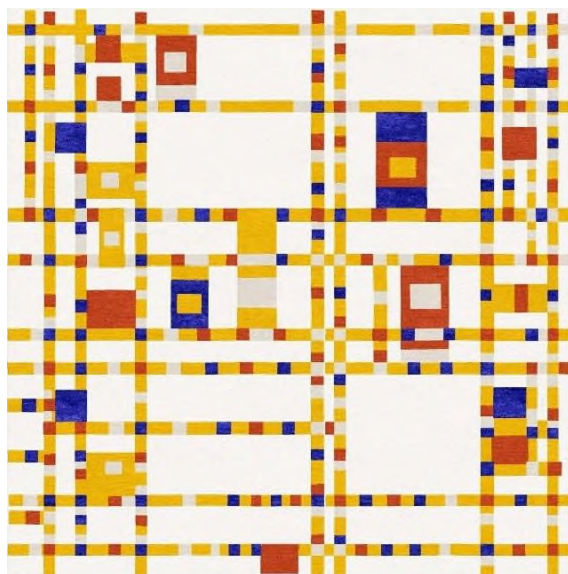
Odlaskom u New York počinje kombinirati crnu liniju s linijama u boji, kao što je to na slici „New York 1941./ Boogie Woogie“. Na toj se slici čini da se mreža obojenih linija izvan nje kreće prema unutra i da će se pridružiti crnoj rešetki. Nestaje i kontrast između boje i neboje. Upravo je u New Yorku uspio dokazati da se bit svijeta može bolje uhvatiti apstraktnim slikarstvom nego figurativnim metodama slikanja (Deicher, 2007).

Slika 7. Mondrian, New York 1941. / Boogie Woogie

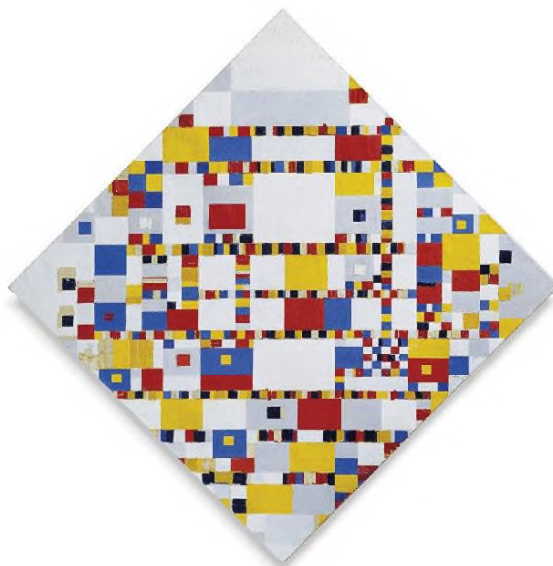
<https://images.app.goo.gl/1d1fSxGbtz9fdmh87>

U posljednjoj fazi svojega djelovanja Mondrian je slijedio svoj san da umjetničkim djelima udahne živahni glazbeni ritam, što je postigao pulsirajućim obojenim svjetlima. Obožavao je ples i jazz glazbu. Tako je nastala i slika „Broadway Boogie Woogie“ iz 1942./1943. godine (Deicher, 2007). U New Yorku je upoznao *jazz* i *boogie-woogie* stil plesa, popularan u to doba. Stoga je tu ritmičnost, ali i energiju New Yorka prikazao u obliku isprekidanih, gotovo kolažnih oblika, koji simboliziraju i užurbanost kojom je stvarao (Herbert, 2020).

Slika 8. Mondrian, Broadway Boogie Woogie
<https://images.app.goo.gl/HEQmnt3HnMs3rEXNA>

Mondrian se oduvijek zalagao za geometrijski oblik i lišavanje forme. Sljedeća je slika na tom tragu „Victory Boogie Woogie“, gdje su oblici rastavljeni tako da se linije i plohe jedva razlikuju jedna od druge, zbog čega se stvara efekt neobuzdanoga ritma treperavih efekata.

Slika 9. Mondrian, Victory Boogie Woogie, 1944.
<https://images.app.goo.gl/o4HuYmngs4V5LozG6>

Nevizualni motivi u djelima umjetnika 20. stoljeća zastupljeni su jednako kao i vizualni motivi, no često u apstraktnoj umjetnosti ne postoji jasna granica što ta djela prikazuju, zbog čega i naglašavaju mišljenje da je ljepota u očima promatrača, a jednako tako i interpretacija djela. Ono što je pak svim umjetnicima zajedničko jest da ritmom, linijama, sjenama, bojama i drugim elementima, koje je Peić (1968) nazvao psihičkim elementima, naglašavaju pojedini nevizualni motiv. Nerijetko je da slikari nazivima djela sugeriraju i njegove temeljne motive i temu, no time i dalje ostavljaju mogućnost doživljaja djela samome promatraču. Piet Mondrian udaljavanjem je od tradicionalnoga slikarstva nastojao iskazati svoje duševne aktivnosti i tako je od pejzaža drveća došao do geometrijskih linija koje za njega imaju značenje.

7. ISTRAŽIVANJE

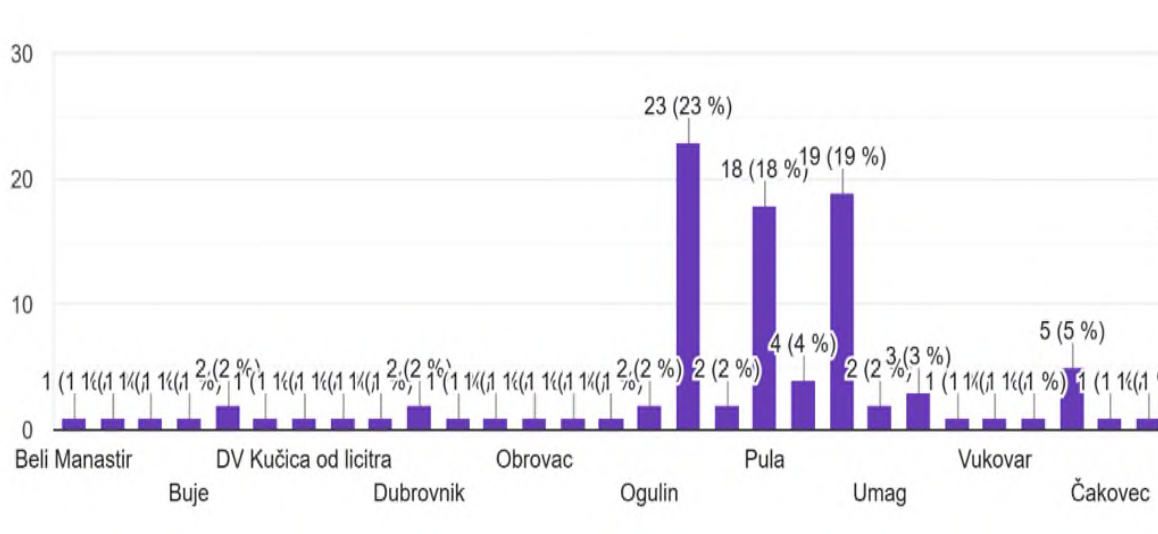
7.1. Cilj istraživanja

Cilj je istraživanja ispitati učestalost korištenja nevizualnih motiva u predškolskome odgoju i obrazovanju i učestalost pojedinoga nevizualnog motiva kao poticaja likovnim aktivnostima.

7.2. Uzorak

U istraživanju je sudjelovalo 100 zaposlenika iz dječjih vrtića diljem Hrvatske. Od toga je 65 ispitanika zaposleno u centralnim vrtićima, a ostalih 35 ispitanika u područnim vrtićima. Tako su obuhvaćeni dječji vrtići u Belom Manastiru, Bujama, Dubrovniku, Obrovcu, Ogulinu, Puli, Umagu, Vukovaru i Čakovcu. Pritom je dio zaposlenika zaposlen u centralnim, a dio u područnim vrtićima. Ispitanici nisu birani po kriteriju dobi, spola ili radnoga staža, pa su te varijable slučajne.

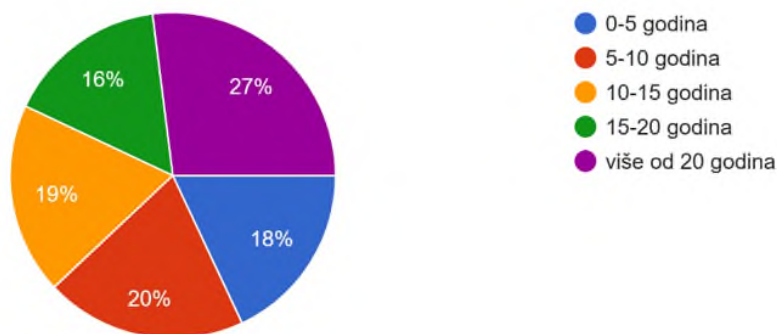
Raspored ispitanika prema mjestu rada prikazanom na Grafikonu 1: Beli Manastir (1 %), Buje (1 %), Dubrovnik (2 %), Obrovac (1 %), Ogulin (2 %), Pula (18 %), Umag (2 %), Vukovar (1 %) i Čakovec (1 %). Osim u prikazanim gradovima anketni upitnik proveden je, redom, u Belišću (1 %), Bjelovaru (1 %), Buzetu (2 %), Cresu (3 %), Rovinju (5 %), Daruvaru (1 %), Dubrovniku (1 %), Krku (1 %), Metkoviću (1 %), Pazinu (2 %), Virovitici (3 %), Slatini (19 %), Osijeku (23 %), Vrsaru (1 %), Zadru (1 %), Zagrebu (5 %) i Šibeniku (1 %) (Grafikon 1).

Grafikon 1. Mjesta rada sudionika u istraživanju

Ovakva je raspodjela slučajna i ovisila je o dobrovoljnosti odgojitelja koji su ispunjavali anketu. Najviše je odgojitelja s područja Pule (uključujući i DV Kućica od licitra).

Budući da je anketno pitanje sadržavalo pitanje o godinama radnoga staža, struktura ispitanika prema radnome stažu pokazala je podjednaku raspoređenost svih pet dobnih kategorija.

Grafikon 2. Raspodjela odgojitelja prema godinama radnoga staža

7.3. Instrument

Za istraživanje je odabrana metoda ankete zatvorenoga tipa pitanja, s iznimkom posljednjega anketnog pitanja, koje je otvorenoga tipa i omogućilo je ispitanicima da obrazlože odgovor na prethodno pitanje u anketi. Pitanja ponuđena ispitanicima odnosila su se na istraživanje navike korištenja nevizualnih motiva podijeljenih u 6 kategorija: osjećaji, zvuk, miris, okus, doživljaj dodirnom te prijateljstvo i slično.

Primjer anketnoga upitnika nalazi se u Prilogu 1 ovoga rada. Poveznica na anketu bila je dostupna svima unutar Republike Hrvatske koji su do potrebnoga broja anketnih upitnika htjeli sudjelovati u istraživanju.

Ljestvica za odgovore na pitanja o učestalosti rangirana je od 1 do 5, pri čemu 1 označava rijetko, a 5 često. Pitanja 11 i 12 u upitniku (*Jesu li prema Vašem mišljenju nevizualni motivi primjereni djeci predškolske dobi* i *Da li bi se prema Vašem mišljenju nevizualni motiv trebao više nuditi djeci predškolske dobi*) kao ponuđene odgovore imali su DA/NE formu. Posljednje je anketno pitanje otvorenoga tipa, koje zahtijeva

opisni odgovor, a koje se nadovezuje na 12. pitanje upitnika i obrazlaže zašto ispitanik smatra da bi se nevizualni motivi trebali češće nuditi djeci predškolske dobi.

7.4. Prikupljanje podataka i analiza

Prikupljanje i analiza podataka provedena je putem Google obrasca tijekom 2022. godine, do ispunjenja očekivanoga broja ispitanika.

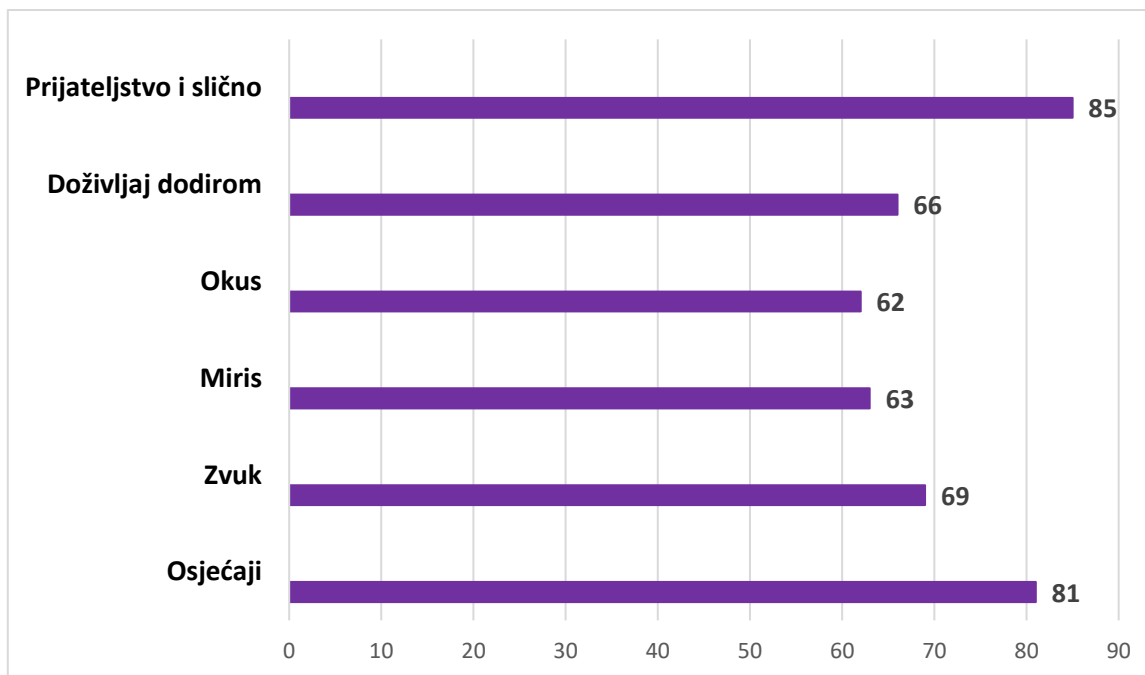
7.4. Rezultati i rasprava

Rezultati odgovora na pitanja koja se odnose na učestalost upotrebe vizualnih i nevizualnih motiva prikazani su u Tablici 1. Vidljivo je da 65 % ispitanika koristi često vizualne motive u likovnom stvaralaštvu, a 44 % ispitanika često koristi nevizualne motive. Pritom uporaba jedne vrste motiva ne isključuje drugu, zbog čega jedan odgojitelj može često koristiti i vizualne, kao nevizualne motive. Ipak, rezultati su pokazali da je veći postotak uporabe vizualnih motiva u likovnome stvaralaštvu, što može navesti na zaključak da odgojitelji i dalje smatraju da su vizualni motivi primjereniji djeci u ranome i predškolskome odgoju i obrazovanju.

Tablica 1. Učestalost korištenja vizualnih i nevizualnih motiva

	rijetko 1		2		3		4		5 često		ukupno	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
Vizualni motivi	1	0	2	3	3	14	4	18	5	65	100	100
Nevizualni motivi	1	1	2	7	3	24	4	24	5	44	100	100

Središnji dio istraživanja odnosio se na šest kategorija nevizualnih motiva, odnosno tema koje se odnose na nevizualne motive, te su ispitanici skalom od 1 do 5 upitani koliko često svaku od tema koriste u likovnome stvaralaštvu. Pritom su ispitanici mogli zaokružiti svaki od ponuđenih motiva (peto anketno pitanje), čime je vidljivo koje motive najčešće koriste, a koje najrjeđe. Najviše ispitanika zaokružilo je motive „osjećaji“ i „prijateljstvo i slično“ (Grafikon 3).

Grafikon 3. Učestalost korištenja nevizualnih motiva u radu s djecom

Kategorija „prijateljstvo i slično“ mogla je svojim nazivom pretpostaviti sve ono što nije ponuđeno u imenovanim kategorijama, pa postoji mogućnost da većina odgojitelja nije pronašla među ponuđenim prethodnim kategorijama ono što najviše koristi, pa se kao nedostatak ove kategorije vidi nemogućnost da ispitanici nadopišu primjere takvih nevizualnih motiva koje podrazumijevaju pod „i slično“.

Druga najčešća kategorija tema koje se koriste kao nevizualni motivi jesu „osjećaji“. Ovakav rezultat odgovara stavovima novijih metodičara likovne kulture (Bilić et al., 2012), prema kojima je porast zanimanja za likovno izražavanje osjećaja kod djece aktualiziran zbog koncepta emocionalne inteligencije i emocionalnoga opismenjavanja.

U odnosu na prethodno pitanje, u kojemu su ispitanici odgovorili na općenitoj razini koje od nevizualnih motiva koriste uopće, u sljedećim pojedinačnim pitanjima ispitanici su mogli ocijeniti od 1 do 5 koliko često koriste pojedini nevizualni motiv (Tablica 2). Iz toga je vidljivo da 65 % ispitanika često koristi motiv „osjećaji“, 52 % često koristi motiv „zvuk“, 50 % često koristi motiv „miris“, motiv „okus“ često koristi 47 % ispitanika, motiv „doživljaj dodirom“ često koristi 53 % ispitanika, a motiv „prijateljstvo i slično“ često koristi 66 % ispitanika. Tako su pojedinačni odgovori pokazali da su u skladu s odgovorom gdje su ispitanici morali u jednom pitanju zaokružiti sve nevizualne

motive koje koriste, zbog čega se odgovori mogu smatrati vjerodostojnima, uz statističke odmake.

Tablica 2. Učestalost korištenja pojedinog nevizualnog motiva

	rijetko 1		2		3		4		5 često		ukupno	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
Prijateljstvo i slično	0	0	5	5	12	12	17	17	66	66	100	100
Doživljaj dodirrom	1	1	10	10	12	12	24	24	53	53	100	100
Okus	3	3	16	16	16	16	18	18	47	47	100	100
Miris	3	3	14	14	17	17	16	16	50	50	100	100
Zvuk	1	1	12	12	15	15	20	20	52	52	100	100
Osjećaji	1	1	9	9	11	11	14	14	65	65	100	100

Korištenje motiva „osjećaji“ pokazuje da je ovo druga najčešća tema koju ispitanici koriste u likovnim aktivnostima. Najčešće koriste motive „prijateljstvo i slično“, no razlika je neznatna, zbog čega se može smatrati da su ove dvije kategorije motiva jednako zastupljene.

Motiv „miris“, kao i motiv „okus“ najmanje su korišteni nevizualni motivi, pri čemu motiv „miris“ često koristi 50, a motiv „okus“ 47 ispitanika. Motiv „doživljaj dodirrom“ u radu s djecom koristi 53 % ispitanika, pri čemu su rezultati o rijetkoj uporabi također slični motivu „zvuk“.

Prema rezultatima koji su izneseni, nevizualni se motivi prema učestalosti mogu poredati na sljedeći način:

1. nevizualni motiv „prijateljstvo i slično“ (66 %)
2. nevizualni motiv „osjećaji“ (65 %)
3. nevizualni motiv „doživljaj dodirrom“ (53 %)
4. nevizualni motiv „zvuk“ (52 %)
5. nevizualni motiv „miris“ (50 %)
6. nevizualni motivi „okus“ (47 %)

Uz to, treba napomenuti da je najviše vrednovanja 1 i 2 na skali (rijetko i gotovo rijetko) imala kategorija nevizualnoga motiva „okus“, što je u skladu s ljestvicom na

Grafikonu 5, na kojemu je nevizualni motiv „okus“ na posljednjem mjestu po učestalosti korištenja. Objašnjenje ovakvoga rezultata može se promatrati u shvaćanju razvojnoga stupnja djeteta, koje još uvijek nema dovoljno razvijene ni verbalne mogućnosti ni osjetilo okusa da može razlikovati je li nešto „gorko“, „kiselo“, „ljuto“, „slano“ i slično. U stanju je razlikovati do određene dobi da mu je nešto okusom ugodno ili neugodno, no ne može objasniti točno riječima o kakvom se okusu radi. Međutim, upravo takvo poimanje može biti poticaj za još veću uporabu upravo ovoga motiva jer se tako djetetu može razvijati i osjetilna percepcija okusa i razvoj verbalnih ekspresija unutrašnjih slika.

Na pitanje jesu li nevizualni motivi primjereni djeci predškolske dobi, 77 % ispitanika odgovorilo je pozitivno, ali je 88 % pozitivno odgovorilo na pitanje trebaju li se nevizualni motivi više nuditi djeci predškolske dobi. Odgovor na posljednje pitanje ponudio je odgovore koji su popisani u Tablici 2., prema tome radi li se o ispitanicima koji su pozitivno odgovorili na to da se nevizualni motivi moraju više koristiti ili negativno, odnosno da se nevizualni motivi ne trebaju koristiti više nego što se koriste.

Tablica 3. Učestali odgovori na 13. anketno pitanje

DA – za veću uporabu nevizualnih motiva (88 %) Primjeri odgovora:	NE – protiv veće uporabe nevizualnih motiva (12 %) Primjeri odgovora:
<p>„Nevizualnim motivima djeca upoznaju pojmove koji su inače apstraktni i time razvijaju maštu, govor, kognitivni razvoj i općenito stvaraju bolju sliku o sebi i drugima.“</p> <p>„Djeca prihvaćaju rad s nevizualnim motivima jer su drugačiji, apstraktni i svako dijete ih doživljava na svoj način.“</p> <p>„Jer razvijaju maštu i kreativnost, današnja djeca ništa što ne mogu vizualno predočiti ne mogu pojmiti.“</p> <p>„Zbog poticaja mašte i izražavanje emocija.“</p>	<p>„Djeca teško mogu predočiti pojam nevizualnih motiva.“</p> <p>„Neke motive djeca mogu vizualizirati, dok neke ne. Stoga smatram da ipak u većoj mjeri u radu s djecom treba koristiti vizualne motive.“</p> <p>„Mislim da je za to prerano.“</p> <p>„Prevelika količina apstraktnih pojmova kroz nevizualne motive koja djeci nisu jasna.“</p> <p>„Ovisi o dobnoj skupini djece neki nevizualni motivi jesu, dok drugi nisu prigodni. Djeca će teško shvatiti što je</p>

<p>„Radi poticanja kognitivnog razvoja, vizualiziranja, maštanja, razvijanja govora, upoznavanja nečega novoga i neobičnog i slično.“</p> <p>„Djeci treba nuditi što više različitih poticaja bilo realnih ili njima apstraktnih jer sve to na određen način obogaćuje njihova iskustva.“</p> <p>„Kroz višegodišnje iskustvo sam shvatila kako su upravo neverbalni motivi djeci zanimljivi iz razloga što moraju upotrijebiti maštu i kreativnost kako bi dočarali iste.“</p> <p>„Kako bi se u djeci probudila sva osjetila, ne samo vid.“</p> <p>„Djeca od malena trebaju naučiti shvaćati sebe i druge a to je najbolje učiniti kroz shvaćanje nevizualnih motiva, svakodnevno se trebaju nuditi djeci u jednakoj mjeri kao i vizualne. Nevizualni motiv se treba više nuditi djeci jer je on prije svega apstraktan i djeca uvelike razvijaju maštu i kreativnosti koristeći se istima.“</p> <p>„Nevizualni motivi su primjereni djeci predškolske dobi i trebaju se više nuditi djeci jer prije svega nisu unaprijed definirani nego ih djeca shvaćaju na svoj način.“</p>	<p>‘ljubav’ , ‘prijateljstvo’ i slične motive jer svaka osoba drugačije definira iste.“</p> <p>„Nevizualni motivi su primjereniji osnovnoškolskoj djeci, u radu s predškolskom djecom treba se što više koristiti vizualnim motivima.“</p> <p>„Nevizualni motivi nisu primjereni djeci predškolske dobi jer ih teško vizualiziraju, ali smatram da bi se više trebali nuditi kako bi se djeca znala snalaziti i u apstraktnim pojmovima.“</p> <p>„Teško shvaćaju nevizualne motive, više se baziraju na vizualno.“</p> <p>„Nevizualni motivi su apstraktni, a djeca u predškolskoj dobi još nemaju dovoljno razvijenu mogućnost predočiti nešto što je apstraktno. Vizualni motivi su im puno bliži.“</p> <p>„Zastupljenost vizualnih i nevizualnih motiva treba biti jednaka, skupa čine idealnu cjelinu koja upotpunjuje djetetov rast i razvoj.“</p> <p>„Mislim da se koristi dovoljno samim time što dijete boravkom na otvorenom može doživjeti stvarne zvukove, mirise, dodire i slično.“</p> <p>„Smatram da je važno i vizualno i nevizualno.“</p>
---	---

Ovakav nesrazmjer u odgovorima, gdje je 23 % ispitanika odgovorilo da nevizualni motivi nisu primjereni djeci predškolske dobi, a njih gotovo upola manje (12 %) da se nevizualni motivi ne bi trebali više koristiti u predškolskoj dobi, pokazatelj su toga da tek nekolicina ispitanika zastupa mišljenje da su nevizualni motivi

neprilagođeni djeci, iako se radi o apstraktnom mišljenju i osjećajima koji su djeci daleki u toj dobi. Može se zaključiti da su nevizualni motivi kao poticaji u likovnim aktivnostima na temelju stavova sudionika ovoga istraživanja zastupljeni podjednako kao i vizualni motivi te je udio od 23 % odgojitelja koji ih smatraju neprimjerenima značajno manji, i da je većina odgojitelja ZA veću uporabu nevizualnih motiva kao poticaja u likovnim aktivnostima u radu s djecom.

Iz navedenih odgovora može se zaključiti da su najčešći odgovori ZA veću uporabu nevizualnih motiva kao argumente davali razvoj kognitivnih mogućnosti, osjećaja, mašte, kreativnosti, ali i individualnosti te razvoj novih sposobnosti.

Najčešći odgovori koji su bili protiv veće uporabe nevizualnih motiva svode se na premisu da se radi o neprimjerenosti tih motiva jer djeca nemaju zbog razvojnoga stupnja dovoljno razvijenu moć apstrakcije, već se baziraju na osjetilo vida. Uz to, neki su odgovori bili za podjednaku zastupljenost vizualnoga i nevizualnoga.

Navodeći neke od stavova odgojitelja koji rade u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju, vidljivo je da stavovi ne ovise nužno o godinama radnoga staža, kao ni o temeljima pedagogije kao znanosti, nego da na primjerenost nevizualnih motiva kao poticaja likovnim aktivnostima utječu i osobni stavovi, viđenja i mišljenja odgojitelja koji određene aktivnosti nude. Iako kurikulum ranoga i predškolskoga odgoja i obrazovanja potiče holistički pristup u vrtićima, ovisno o osobnim preferencijama odgojitelja, neki koriste više vizualne, a neki nevizualne motive. Unatoč odgovorima, može se zaključiti da su podjednako važni i jedni i drugi motivi jer obje kategorije sadrže određene odgojne i obrazovne ciljeve, koji vode cjelovitom razvoju djeteta.

8. ZAKLJUČAK

Likovni izraz djece važan je odraz njihove svijesti i unutrašnjega svijeta. Moderna pedagogija slaže se da djetetu treba dopustiti slobodu u likovnome stvaralaštvu i ne ometati njegov izričaj, ne treba mu sugerirati boje i oblike jer se time koči kreativnost i individualnost. U analizi dječjega likovnoga izraza pribjegava se podjeli na faze razvoja dječjega crteža, koje je stvorio Viktor Lowenfeld.

Autori poput Belamarić navode da djeca u najranijoj dobi likovnoga stvaranja, odnosno fazi šaranja, promatraju i imitiraju kretanje. Stoga crtaju linije koje imitiraju pokrete. Uz to, dijete je u ovoj dobi zainteresirano i za zvuk. U sljedećoj fazi, fazi intelektualnoga realizma, dijete stvara na osnovu osjećaja, zbog čega se govori i o emocionalnoj proporcionalnosti pri kojoj dijete slika objekte i osobe prema emotivnoj bliskosti i važnosti. U posljednjoj fazi, fazi vizualnoga realizma, dijete doseže razinu prikazivanja objekata i osoba onakvima kakve jesu, a manje se oslanja na maštu i svoje emocije. U svim trima fazama likovnoga stvaralaštva važna je uporaba vizualnih i nevizualnih motiva, koji podjednako potiču likovne aktivnosti kod djece. Djeca pritom pojavu, pojam, osjećaj, glazbu i ostalo prikazuju i daju im likovno tumačenje i značenje, što je zapravo najbolji način za poticaj dječje maštovitosti (Belamarić, 1987).

Rad prikazuje trenutačno stanje uporabe nevizualnih motiva kod ispitanih odgojitelja. Istraživanjem provedenim na 100 odgojitelja u Republici Hrvatskoj pokazalo se da je 23 % ispitanika protiv veće uporabe nevizualnih motiva, dok je većina od 77 % za veću uporabu nevizualnih motiva jer se njima potiče razvoj kreativnosti i mašte, kognitivni razvoj, ekspresija osjećaja i slično. Najčešće upotrebljavani nevizualni motivi u istraživanju jesu „osjećaji“ i „prijateljstvo i slično“, dok su najslabije zastupljeni motivi „okus“ i „miris“.

U istraživanjima koja slijede u ovoj domeni, sugestivno je analizirati učestalost korištenja nevizualnih motiva s obzirom na dob i godine radnoga staža, kako bi se uočilo postoje li s obzirom na te varijable određene prepreke u korištenju nevizualnih motiva.

LITERATURA

1. BALIĆ ŠIMRAK, A. (2011). Predškolsko dijete i likovna umjetnost. *Dijete, vrtić, obitelj*. 62/63. str. 2–8.
2. BALIĆ ŠIMRAK, A., MARKULIN, V., PERUS, M. (2011). Komunikacija putem slikovnih simbola i njena pojavnost u dječjim likovnim radovima. U: Balić Šimrak, A. (ur.). *Umjetničko djelo u likovnom odgoju i obrazovanju. Zbornik umjetničko znanstvenih skupova 2009. – 2011.* Zagreb: Europski centar za napredna i sustavna istraživanja (ECNSI), str. 157–164.
3. BALIĆ ŠIMRAK, A., ŠVERKO, I., ŽUPANIĆ BENIĆ, M. (2010). U prilog holističkom pristupu kurikulumu likovne kulture u ranom odgoju i obrazovanju. U: Balić Šimrak, A. (ur.). *Umjetničko djelo u likovnom odgoju i obrazovanju. Zbornik umjetničko znanstvenih skupova 2009. – 2011.* Zagreb: Europski centar za napredna i sustavna istraživanja (ECNSI), str. 51–62.
4. BELAMARIĆ, D. (1987). *Dijete i oblik: likovni jezik predškolske djece. Knjiga za odgajatelje, roditelje, pedagoge, psihologe, psihijatre.* Zagreb: Školska knjiga.
5. BILIĆ, V., BALIĆ ŠIMRAK, A., KISELJAK, V. (2012). Nevizualni poticaji za dječje likovno izražavanje i razvoj emocionalne pismenosti. *Dijete, vrtić, obitelj*. 68. str. 3–5.
6. BRAJČIĆ, M., KUŠČEVIĆ, D. (2016). *Dijete i likovna umjetnost – doživljaj likovnog djela.* Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.
7. BREŠAN, D. (2006). *Likovni pojmovnik. Priručnik likovnih pojmova i reprodukcija za osnovnu i srednju školu.* Zagreb: Naklada Ljevak d.o.o.
8. DEICHER, S. (2007). *Piet Mondrian: Strukture u prostoru.* Prijevod: Diana Ivandić. Cologne: Taschen, 2007.
9. GRGURIĆ, N., JAKUBIN, M. (1996). *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje. Metodički priručnik.* Zagreb: Educa.
10. HERBERT, S. (2020.) The Muse od Music: Famous artists who were inspired by sound. *Art History Kids*. Dostupno na: <https://www.arthistorykids.com/blog/247> [Pristupljeno: 25. 7. 2023.]
11. HUZJAK, M. (2011). Osjećaji, razum i umjetničko djelo. U: Balić Šimrak, A. (ur.). *Umjetničko djelo u likovnom odgoju i obrazovanju. Zbornik umjetničko*

- znanstvenih skupova 2009. – 2011.* Zagreb: Europski centar za napredna i sustavna istraživanja (ECNSI), str. 86–97.
12. KLARIĆ-MARTINOVIĆ, A. (2018). *Ometanje dječjeg likovnog stvaralaštva*. Diplomski rad. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
13. LOWENFELD, V. (1957). *Creative and mental growth*. New York: The Macmillan Company. Dostupno na:
https://ia803003.us.archive.org/0/items/creativementalgr00lowe_0/creativementalgr00lowe_0.pdf [Pristupljeno: 1. 7. 2023.]
14. MICHEL, A., VELASCO, C., GATTI, E., SPENCE, C. (2014). A taste of Kandinsky: assesing the influence of the artistic visual presentation of food on the dining experience. *Flavour*. 3 (7), str. 3–7. Dostupno na:
<https://flavourjournal.biomedcentral.com/articles/10.1186/2044-7248-3-7#citeas> [Pristupljeno: 1. 7. 2023.]
15. Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. NN 05/15. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. „Rani i predškolski odgoj i obrazovanje.“ (2015./2016.) Dostupno na:
<https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/Predskolski/Nacionalni%20kurikulum%20za%20rani%20i%20predskolski%20odgoj%20i%20obrazovanje%20NN%2005-2015.pdf> [Pristupljeno: 22. 8. 2023.]
16. NOVAKOVIĆ, S. (2015). Preschool Teacher's Role in the Art Activities of Early and Preschool Age Children. *Croatian Journal of Education*. 17 (1). str. 153–163. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/202953> [Pristupljeno: 1. 7. 2023.]
17. PEIĆ, M. (1968). *Pristup likovnom djelu*. Zagreb: Školska knjiga.
18. PETRAČ, L. (2015). *Dijete i likovno umjetničko djelo. Metodički pristupi likovno-umjetničkom djelu s djecom vrtičke i školske dobi*. Zagreb: Alfa d.d.
19. RUHRBERG, K., SCHNECKENBURGER, M., FRICKE, C., HONNEF, K. (2004). *Umjetnost 20. stoljeća*. Uredio Ingo F. Walther. Urednica hrvatskog izdanja Ljerka Dulibić. Zagreb: V.B.Z.
20. SELIMOVIĆ, H., KARIĆ, E. (2011). Učenje djece predškolske dobi. *Metodički obzori*. 6 (2011) 1 (11). str. 145–160. Dostupno na:
<https://hrcak.srce.hr/71223> [Pristupljeno: 22. 8. 2023.]

SAŽETAK

Rani i predškolski odgoj u Republici Hrvatskoj ostvaruje se za djecu od šest mjeseci života do polaska u školu. U sklopu navedenoga odvija se i razvoj osobnih potencijala, kao što su razvoj spoznajnih, umjetničkih i motoričkih potencijala.

Poticanje na likovne aktivnosti kod djece ima svoje odgojne i obrazovne ciljeve. Među odgojnima se ističu razvijanje stajališta, emocija, socijalno-moralnih ciljeva, a među obrazovnim usvajanje znanja i vještina o likovnim materijalima, tehnikama, postupcima, ali i usvajanje psihomotoričkih sposobnosti. Dijete likovnim stvaranjem poseže za simbolima kojima komunicira s okolinom, a uloga je odgojitelja stvoriti i osigurati poticajnu okolinu za dječje likovne aktivnosti. U likovnome izražavanju mogu se koristiti vizualni i nevizualni motivi te likovni jezik kao motiv. Pritom je tradicionalan pristup onaj koji se oslanja na to da dijete jedino opažanjem dolazi do shvaćanja o obliku. No, jednako su važni i nevidljivi aspekti koje predstavljaju nevizualni motivi.

Cilj je istraživanja ispitati koliko se nevizualni motivi upotrebljavaju u predškolskome odgoju i obrazovanju i koliko su česti kao motivi likovnih aktivnosti. Istraživanje provedeno na 100 ispitanika pokazalo je da ispitanici odgojitelji u Republici Hrvatskoj češće koriste vizualne motive u likovnim aktivnostima. Za istraživanje je odabrana metoda ankete zatvorenoga tipa pitanja, s iznimkom posljednjega anketnog pitanja, koje je otvorenoga tipa i omogućilo je ispitanicima obrazložiti odgovor na prethodno pitanje. Prikupljanje i analiza podataka provedena je putem Google obrasca tijekom 2022. godine, do ispunjenja očekivanoga broja ispitanika.

Rezultati ankete pokazuju da većina odgojitelja koristi vizualne motive, dok oni koji koriste nevizualne najčešće s djecom prikazuju motiv osjećaja, prijateljstva i sličnih pojmova, a kao najrjeđe korišteni jesu motivi zvuka i mirisa. Iz toga zaključujemo da ispitanici odgojitelji u radu s djecom pribjegavaju konkretnim i djeci bliskijim motivima, kao što su vizualni motivi ili osjećaji kod nevizualnih motiva.

Ključne riječi: vizualni motivi, nevizualni motivi, likovno stvaralaštvo, predškolski odgoj i obrazovanje

ABSTRACT

Early and pre-school education in the Republic of Croatia is realized for children from six months of age until they start school. As part of the above, the development of personal potentials takes place, such as the development of cognitive, artistic and motor potentials. Encouraging children to perform art activities has its own educational goals. Among the educators stand out the development of attitudes, emotions, social and moral goals, and among the educational acquisition of knowledge and skills about art materials, techniques, procedures, but also the adoption of psychomotor skills. Through artistic creation, the child reaches for symbols, which communicates with the environment, and the role of educators is to create and provide a stimulating environment for children's art activities. In artistic expression, visual and non-visual motifs and visual language can be used as a motif. In doing so, the traditional approach is one that relies on the fact that the child only by observation comes to an understanding of form. But equally important are the invisible aspects represented by non-visual motifs. The aim of the research is to examine how many non-visual motifs are used in preschool education and how common they are as motives for art activities. A study conducted on 100 respondents showed that surveyed educators in the Republic of Croatia more often use visual motifs in art activities. For the survey was selected a closed-type question survey method, with the exception of the last question, which is open-text type and allowed respondents to explain the answer to the previous question. The collection and analysis of the data was carried out through the Google form during 2022, until the expected number of respondents was met. The results of the survey show that most educators use visual motifs, while those who use non-visual ones, most often show the motif of feelings, friendship and similar terms, and as the most rarely used motifs those of sound and smell. From this we conclude that, according to the opinion of the examined educators, in working with children, they use more concrete and closer motives to children, such as visual motifs or feelings in non-visual motifs.

Keywords: visual motifs, non-visual motifs, artistic creativity, preschool education

PRILOG 1.

Anketni upitnik

Poštovani/a odgojitelju/odgojiteljice,

Molim Vas da izdvojite pet minuta vremena kako biste odgovorili na nekoliko pitanja anonimne ankete. Rezultati su povjerljivi i koristit će se isključivo u znanstvene svrhe. Istraživanje se provodi u svrhu pisanja završnog rada na temu „Nevizualni motivi kao poticaj u likovnim aktivnostima“. Provodi ga Martina Vidović, studentica treće godine izvanrednog preddiplomskog sveučilišnog studija Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, Sveučilišta u Puli.

Zahvaljujem na izdvojenom vremenu!

1. Mjesto rada: _____

- a) centralni vrtić
- b) područni vrtić

2. Godine radnog staža:

- a) 0-5 godina
- b) 5-10 godina
- c) 10-15 godina
- d) 15-20 godina
- e) više od 20 godina

3. Koliko često koristite vizualne motive u likovnom stvaralaštvu?

1 – rijetko 5 – često
1 2 3 4 5

4. Koliko često koristite nevizualne motive u likovnom stvaralaštvu?

1 – rijetko 5 – često
1 2 3 4 5

5. Odaberite koje nevizualne motive najčešće koristite u radu s djecom?

a) osjećaji b) pojam c) zvuk d) miris e) okus f) doživljaj
dodirom g) prijateljstvo i slično

6. Koliko često koristite nevizualni motiv na temu „okusa“?

1 – rijetko 5 – često
1 2 3 4 5

7. Koliko često koristite nevizualni motiv na temu „zvuk“?

1 – rijetko 5 – često
1 2 3 4 5

8. Koliko često koristite nevizualni motiv na temu „miris“?

1 – rijetko 5 – često
1 2 3 4 5

9. Koliko često koristite nevizualni motiv na temu „doživljaj dodirom“?

1 – rijetko 5 – često
1 2 3 4 5

10. Koliko često koristite nevizualni motiv na temu „prijateljstvo i slično“?

1 – rijetko 5 – često
1 2 3 4 5

11. Jesu li prema Vašem mišljenju nevizualni motivi primjereni djeci predškolske dobi?

DA NE

12. Da li bi se prema Vašem mišljenju nevizualni motiv trebao više nuditi djeci predškolske dobi?

DA NE

13. Zašto?

POPIS SLIKA

Slika 1. Umjetničko djelo kao kombinacija znanja, vještina, iskustava i osobnosti (Balić Šimrak et al., 2010)	4
Slika 2. Mondrian, Pejzaž s drvećem, 1912. (Deicher, 2007)	18
Slika 3. Mondrian, Sivo drvo, 1911.....	19
Slika 4. Mondrian, „Jabuka u cvatu“ (lijevo), „Drveće u cvatu“ (desno), obje nastale 1912. godine (Deicher, 2007)	20
Slika 6. Mondrian, Kompozicija II s crvenom, plavom i žutom iz 1930. godine.....	21
Slika 7. Mondrian, Kompozicija s crvenom, žutom i plavom, 1937 – 1942.....	21
Slika 8. Mondrian, New York 1941. / Boogie Woogie	22
Slika 9. Mondrian, Broadway Boogie Woogie.....	23
Slika 10. Mondrian, Victory Boogie Woogie, 1944.....	23

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Mjesta rada sudionika u istraživanju	25
Grafikon 2. Raspodjela odgojitelja prema godinama radnoga staža.....	26
Grafikon 3. Učestalost korištenja nevizualnih motiva u radu s djecom.....	28

POPIS TABLICA

Tablica 1. Učestalost korištenja vizualnih i nevizualnih motiva	27
Tablica 2. Učestalost korištenja pojedinog nevizualnog motiva.....	29
Tablica 3. Učestali odgovori na 13. anketno pitanje	30